

GANOS DAĞLARINDAKİ KAYIN KALINTILARI VE YENİ BİTKİ TÜRLERİ

The Fagus orientalis and the recent plant species on the Ganos Mountain

Yrd. Doç. Dr. Asım ÇOBAN*

ÖZET

2003 yılı Temmuz ayında Ganos dağlarına bir araştırma gezisi düzenledik. Prof. Dr. Yusuf DÖNMEZ'in yönlendirmeleriyle, daha önceki çalışmalarda yer almayan bitki türlerinin arayışına yöneldik. Yerli ve yabancı araştırmacıların eserlerinde söz edilmeyen bitki türlerinin varlığı, bu çalışmamızda tespit edilmiştir.

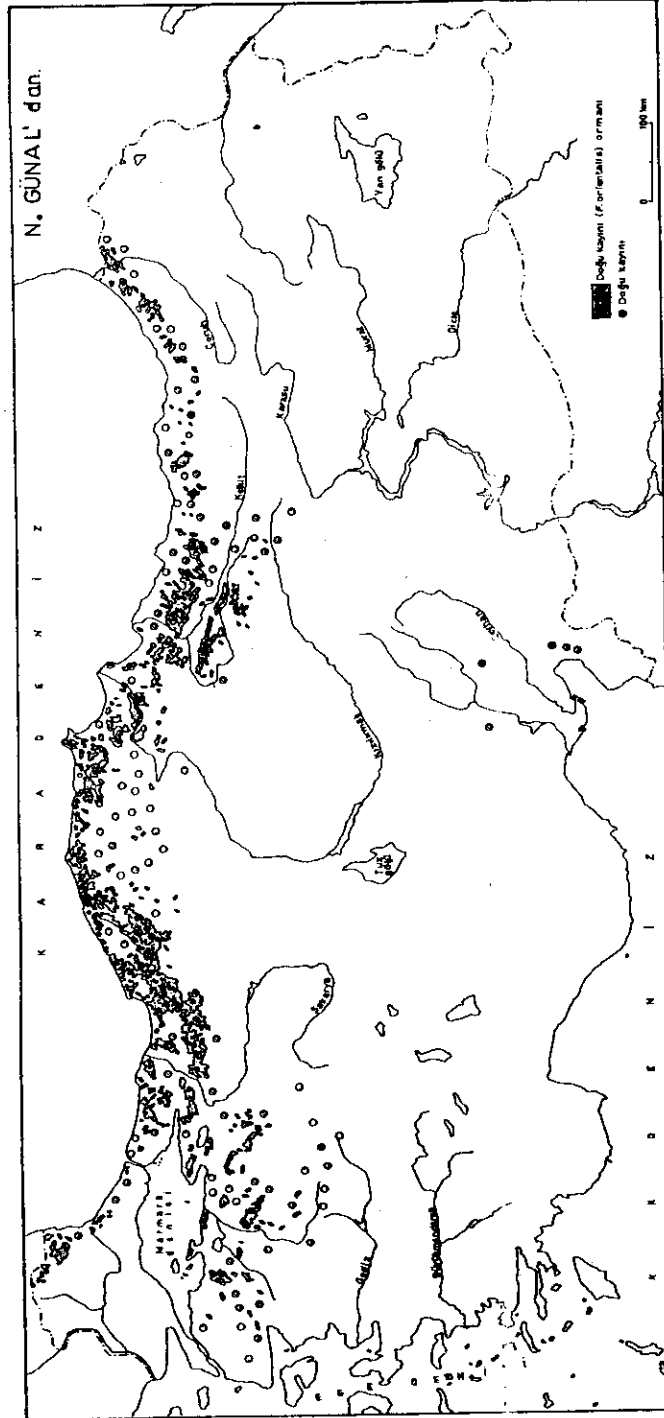
ABSTRACT

We organised a research trip to the Ganos Mountains in July, 2003. We searched for the plant species under the instructions of Prof. Dr. Yusuf DÖNMEZ which have never mentioned in the previous studies. We have found out the species which have never mentioned in the studies of domestic and foreign researchers.

Nemli orman sahalarının hakim ve tanıtıcı ağacı olan kayının ülkemizde Karadeniz ikliminin hüküm sürdüğü ve bu etkinin kendini hissettirdiği hemen her yerde yayılış göstermesine karşılık DÖNMEZ'in (Trakya'nın Bitki Coğrafyası, 1990) nemli orman sahası olarak ayırdığı Ganos Dağlarının kuzey yüzlerinde bulunmayışı, bizi bu konuyu araştırmaya yöneltti. Nitekim kayın ormanları bütün Karadeniz dağlarının kuzey yüzlerinde ve bu etkinin kabul havuzları boyunca ulaştığı güney yüzlerin yüksek kesimlerinde, nemli orman temsilcisi olarak geniş bir yayılış alanı bulduğu gibi, Marmara bölgesindeki dağların da Karadeniz ikliminin etki alanında kalan kuzey yüzlerin hakim bitki örtüsüdür. Ulu dağ'ın Samanlı Dağlarının, Kaz dağ'ın sözü edilen kesimleri yoğun kayın ormanlarıyla kaplıdır. Marmara Bölgesinde yer alan Trakya'nın kuzeyindeki Istranca Dağlarının kuzey yüzleri de aynı şekilde yoğun kayın sahasıdır (Şekil-1). Buna karşılık güneydeki Ganosların kayından yoksun oluşu dikkat çekicidir.

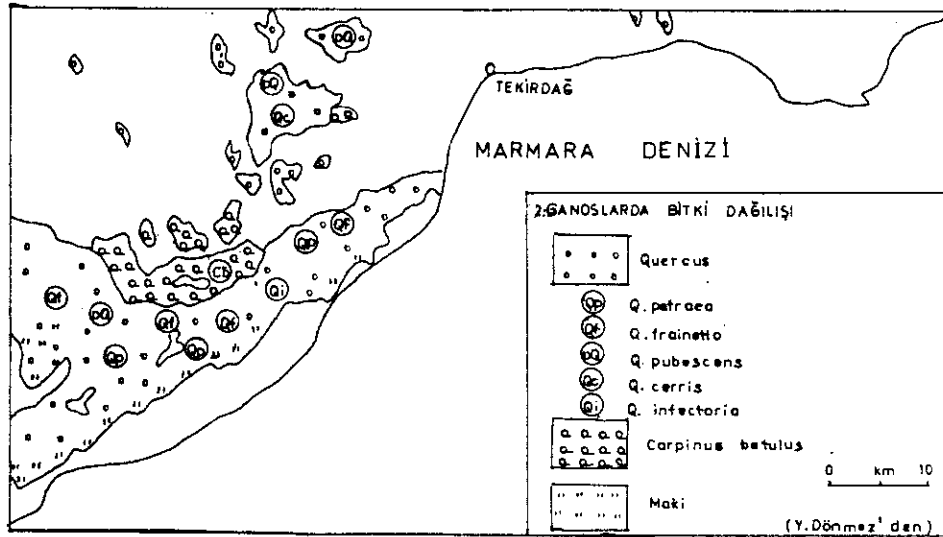
DÖNMEZ'E göre İstrancalar ile Ganoslar üzerindeki nemli ortamlar arasında ağaç cinsleri, ormanaltı türleri ve ağaç büyüklükleri bakımından bazı farklar vardır. İstrancalar üzerindeki nemli ormanların karakteristik ağacı Fagus orien-

* 19 Mayıs Üniversitesi, Amasya Eğitim Fakültesi.

Şekil 1: Türkiye'de doğu kayını (*F. orientalis*)nın dağılışı.
 Figure 1: The distribution of *Fagus orientalis* in Turkey.

talıs olduğu halde, Ganoslar üzerindeki nemli ormanlar karışık orman karakterindedir. Buradaki ormanların hakim elemanı sapsız meşe (*Quercus petraea*) olmakla beraber bunların içine çok miktarda adi gürgen (*Carpinus betulus*), ıhlamur (*Tilia tomentosa*) ve bir miktar kestane (*Castanea sativa*) karışır (Şekil-2). Istrancalar üzerindeki ormanlar öksin alanın karakteristik bir çok cinsini barındırdığı halde Ganoslar üzerindeki ormanlarda ancak akçaağaç (*Acer campestre*), adi gürgen (*Carpinus betulus*), kestane (*Castanea sativa*), fındık (*Corylus avellana*) ve sapsız meşe (*Quercus petraea*) mevcuttur. Bu ormanlar sık bir orman altıyla kaplı olmalarına rağmen, kayın ormanlarının refakatçi bitkilerinden olan orman gülü (*Rhododendron ponticum*) ve çoban püskülü (*Ilex aquifolium*) gibi türlerden mahrumdur. Bütün bu farklılara rağmen yine Dönmez'e göre Istrancalar ile Ganosların kuzey yüzlerindeki bitki örtüsünün, yağışlı bir iklim altında çok yoğun olma gibi ortak bir özellikleri vardır.

Şekil 2: Ganos Dağlarında bitki dağılışı.

Figure 2: The distribution of the plants on Ganos Mountains.

1960'lı yıllarda başladığı çalışmaların ürünü olan ve ilk baskısı 1968 yılında yayınlanan "Trakya'nın Bitki Coğrafyası" adlı eserinde Ganoslarda kayın bulunmayışının normal bir durum olmadığını belirten DÖNMEZ, bu durumu şu sözleriyle dile getirmektedir: " Ganos Dağlarının kuzey yüzünde *Fagus orienta-*

lis'in evvelce geniş ölçüde yayılmış bulunması ihtimal dahilindedir. Bugün bu bölgede kayının evvelce varlığına işaret eden sadece yer adlarına rastlamaktayız. Adı geçen dağların kuzeybatı eteğinde Ormanlı Köyü'nün güneyindeki derelerden biri Kayınlidere adıyla anılmaktadır." Ayrıca bazı araştırmacılar da bu ihtimalden söz etmektedir. Mesela HERMANN'ın *Fagus orientalis*'in dağılışını gösteren haritasında² *Fagus orientalis* Trakya'nın kuzeyinde Istranca Dağları üzerinden Karadeniz dağlarına doğru uzanmakta, Trakya'nın güneyinde ise Rodop Dağlarının güneydoğu uzantısı olan Kaz Dağları'na atlamakta ve Güney Marmara üzerinden kuzeydeki kola kavuşmaktadır. Bu durumda Rodop Dağları'nın güneydoğusu ile Kaz Dağları arasında kalan Ganos Dağları'nın çok nemli olan kuzey yüzünde de kayın varlığı doğal olmalıdır. Ayrıca MATTELD, URUMOFF'a atfen, STOJANOFF'un Tekirdağ civarında kayın mevcudiyeti ihtimalinden bahsettiğini ortaya koyar.³

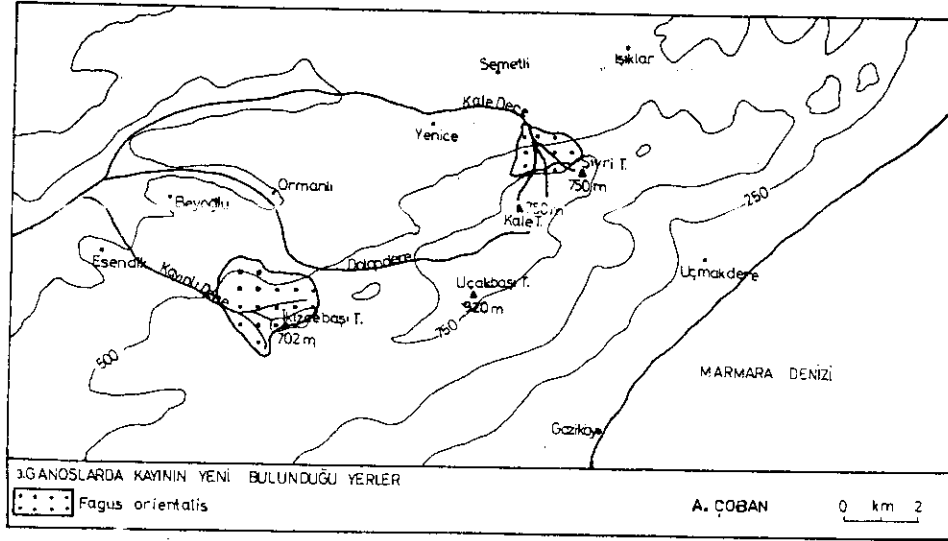
Araştırmaya Dönmez'in telkinleriyle kendi yaptığı kesitler arasındaki boşluklar taranarak başlandı.⁴ Ganosların kuzey yüzlerinde kayının mevcut olduğunun ilk işaretini, kaynağını Ganosların zirvelerinden alan Dolapdere vadisinin yukarı çıkırında vadi içlerini yoğun bir şekilde kaplayan ve nemli orman sahalarında kayının refakatçi bitkisi olarak kabul edilen çoban püskülü (*Ilex aquifolium*) nün bulunuşu gösterdi. Dolapdere vadisinin 500-650 metreler arasındaki kuzey yamaçları yoğun gürgen (*Carpinus betulus*) ormanları ile kaplıdır. Gürgenler arasına sapsız meşe (*Quercus petraea*), ıhlamur (*Tilia tomentosa*) seyrek olarak da akçaağaç (*Acer campestre*, *A. platanoides*), porsuk, (*Taxus baccata*), üvez (*Sorbus torminalis*), dişbudak (*Fraxinus ornus*), fındık (*Corylus avellana*) karışır.* Bu kesimdeki ormanın alt katında ise çoban püskülünün (*Ilex aquifolium*) yoğun yayılışı dikkati çeker. Bu ilk işaretten hareketle yapılan araştırmalarda, kaynağını Ganosların yüksek zirvelerinden alan ve Kayınlidere ile Kaledere (Köy deresi) kabul havzalarını oluşturan yan vadi içlerinde, önceden geniş bir yayılış alanına sahip olduğu anlaşılan, ancak ciddi tahripler sonucu, bugün sadece ulaşımı son derece güç olan tali vadi içlerinde varlığını sürdüren kayın toplulukları, böylece ilk defa tarafımızdan tespit edilmiş oldu (Şekil -3). Kayın-

2- F. Hermann, Die Pfansendecke Des Strands Gebirges, s. 120. Tablo IX, 1934.

3- J. Mattfeld, Die Pflanzengeographische Stellung Ostthraziens, Verhandlungen Des Botanischen Vercins Der Provins, Brandenburg, 1929, s. 34.

4- 1960'lı yılların dar imkanlarıyla Trakya'nın bütününe ilgilendiren çok geniş bir alanda bitki kesitlerini yaya olarak yaptığını, dolayısıyla geniş bir alanda bitki tarama imkanı bulamadığını, gerek yetiştirme ortamının, gerekse yörede kayınla ilgili mevcut yer adlarının varlığına bağlı olarak bu sahada kayının mevcut olduğuna dair inancını yıllarca taşıyan hocam Prof. Dr. Y. Dönmez'in sözkonusu eksikliği gidermek amacıyla beni yönlendirmesine bağlı 2003 Temmuz ayında bu araştırmaya giriştim. Emekli olmasına rağmen bu araştırmaya başkanlık eden, araştırmamın ilk üç-dört gününde araziden elimiz boş dönüp, ümitsizliğe kapıldığımızda, "Bu sahada mutlaka kayın var, bulacaksınız" diye bize çalışma şevki veren ve sonunda haklı çıkan saygıdeğer hocama ve araştırmada benimle birlikte büyük bir azimle çalışan arkadaşlarım Fatma Büyükoğlan, Sabrı Yıldız ve Tamer Bilgiç'e şükranlarımı sunarım.

* *Acer platanoides*, *Taxus baccata*, *Sorbus torminalis* ve *Ilex aquifolium* türlerinin sahadaki doğal varlığı ilk defa tarafımızdan tespit edilmiştir.

Şekil 3: Ganoslarda kayının (*Fagus Orientalis*) yeni bulunduğu yerler.

Figure 3: The new discoveries places of *Fagus orientalis* on Ganos mountains.

ları tespit ettiğimiz ilk yer, Ganos kütesinin kuzey eteğindeki Esendik ve Beyoğlu Köylerinin 3-4 Km gerisindeki Dolapdere vadisinin tali kollarından Kayınlıdere'nin kabul havzasında 450 m' lik seviyedir. Burada 30-40 ağaçtan oluşan kayın topluluğu 15-20 m boyunda ve 50-60 cm çapında gerçek bir orman ağacı karakterindedir. Sahada yayılış gösteren diğer ağaç türleri ıhlamur (*Tilia tomentosa*, *T. platyphyllos*), Macar meşesi (*Quercus frainetto*), sapsız meşe (*Q. petraea*), saçlı meşe, (*Q. cerris*) mazı meşesi (*Q. infectoria*), adi gürgen (*Carpinus betulus*), doğu gürgeni (*C. orientalis*), dişbudak (*Fraxinus ornus*), üvez (*Sorbus torminalis*), akçaağaç (*Acer campestre*, *A. platanoides*) dir. Çalı katında karaağaç (*Ulmus glabra*), fındık (*Corylus avellana*), kızılıçık (*Cornus sanguinea*), ahlat (*Pyrus communis*), geyik dikenini (*Crataegus microfilia*), erik (*Prunus spinosa*, *P. divericata*) ve patlangaç (*Colutea*) yaygındır.

Bu sahadaki ağaçların en geniş çüseli ve en yaşlı olanlarını kayının oluşturması, tahripten önce sahadaki hakim ağacın kayın olduğuna işaretler. Kayının bu sahada hakim olduğu devreyi hatırlayan köyün yaşlılarının; " O dönemde kayın ormanlarının alt katının çalı ve ot formasyonundan tamamen yoksun olduğunu, kayınların tahribinden sonra ise özellikle vadi içlerinin bugünkü zengin orman altıyla kaplı olduğunu " ifade etmeleri bu görüşümüzü destekler.

Kayınlıdere'nin, İkiizcebaşı Tepesine (702 m.) açılan vadilerinin kabul havzalarında, çataklar arasında, özellikle kuzey doğuya bakan yüzlerde yeni sürgünlerle temsil edilen genç fidan halindeki kayınların varlığı, bu kesimde henüz ka-

yın yetişme ortamının sona ermediğinin göstergesidir. Bununla beraber kaçak kesimler ve bunu takip eden devrede, genç fidan ve yeni sürgünlerin keçi otlatmasıyla tahrip edilmesi, sahada kayının yeniden hakimiyetini engellemektedir.

Kayınlidere kabul havzasının 500 m' lik seviyelerinde yan vadi içlerinde kayınlar hakim duruma geçer. Yamaçlarda sapsız meşe (*Quercus petraea*) yaygındır. Bu kesimin çalı katını akçaağaç (*Acer campestre*), dişbudak (*Fraxinus ornus*), doğu gürgeni (*Carpinus orientalis*), kızılçık (*Cornus sanguinea*), fındık (*Corylus avellana*), patlangaç (*Colutea*) ve özellikle kayın topluluklarının altında çoban püskülü (*Ilex aquifolium*) oluşturur.

550 m lerde vadi içlerinde yine kayın, yamaçlarda ise sapsız meşe hakimiyetini sürdürür. Sapsız meşeler içindeki diğer ağaç türleri ıhlamur (*Tilia tomentosa*) Istranca meşesi (*Quercus hartwissiana*)*dır. Ağacık katında doğu gürgeni (*Carpinus orientalis*), üvez (*Sorbus torminalis*, *S. acuparia*), kızılçık (*Cornus sanguinea*), çakal eriği (*Prunus spinosa*) yer alır.

Ganos kütlesinin kuzey yüzünde kayınların tespit edildiği ikinci saha, daha batıda kütlenin kuzey eteğindeki Semetli köyü gerisinde, Kaletepe (750 m.) ile Sivritepe arasından doğan ve Kalederenin kabul havzasını oluşturan üç tali vadinin 400-650m arasındaki kuzey yüzleridir. Bu kesimdeki ormanların hakim ağacı adi gürgen (*Carpinus betulus*)dir. Kayınlar ise yan vadi içlerinde yoğunluk kazanır. Bu sahadaki kayınlar Dolap dere kabul havzasında tespit edilen kayın topluluğundan çok daha iyi gelişmiş, küçük topluluklar halinde olmasına rağmen, ağaç boylarının 20-25 m, çaplarının 100-120 cm' yi bulduğu gerçek bir kayın ormanı kalıntısı halindedir. İri gövde ve geniş çapları ile, geçmişte sahanın asli unsuru oldukları açıkça anlaşılan kayınlara, adi gürgen (*Carpinus betulus*), saçlı meşe (*Quercus cerris*), saplı meşe (*Q. robur*), ıhlamur (*Tilia tomentosa*), akçaağaç (*Acer platanoides*, *Acer hyrcanum*), porsuk (*Taxus baccata*) eşlik eder. Çalı katında çoban püskülü (*Ilex aquifolium*), papaz külahı (*Euonymus latifolia*) kızılçık (*Cornus mas*, *C. sanguinea*), fındık (*Corylus avellana*) ve *Ruscus hypoglossum*** yer alır.

Yukarıda sözü edilen tespitler, Istrancaların kuzey yüzleri ile benzer yetişme şartları taşıyan Ganos kütlesinin kuzey yüzlerinin, gerçekte kayın ormanlarının doğal yetişme ortamında olduğunu ortaya koyar. Nitekim Ganos kütlesinin kuzey yüzleri yetişme şartları bakımından Istrancaların kuzey yüzlerinden çok farklı değildir. Ganos dağları, sahip oldukları nispeten yüksek rakım değerleri dolayısıyla Istrancalardan sonra Trakya'nın en fazla yağış alan sahasıdır. Istrancalarla Ganoslar arasında 250-300 mm'lik yağış farkı vardır.

Ganos dağlarının yetişme şartlarını ortaya koyabilmek için kütlenin kuzey doğusunda yer alan Tekirdağ istasyonu (4 m) esas alınmıştır.⁵ Tekirdağ'ın yıllık

* *Quercus Hartwissiana*, sahada ilk defa tarafımızdan tespit edilmiştir.

** *Acer hyrcanum*, *Q. robur*, *Taxus baccata*, *Euonymus latifolia* ve *Ruscus hypoglossum*'un sahadaki doğal varlığı ilk defa tarafımızdan tespit edilmiştir.

5- Yetişme şartları Prof. Dr. Y.Dönmez'in eserinden özetlenmiş, ancak meteorolojik değerler yenilenmiştir.

yağış ortalama değeri 588 mm'dir. Ganos dağlarının zirvesine yakın olan kesimlerde yağış 1000 mm'yi aşar. Büyük kısmı ise 700-1000 mm'ler arasında yağış alır. Dağın eteklerinde yağışlar 700 mm'nin altına düşmez. Bu yüksek yağış değerleri nedeniyle Ganosların, özellikle kuzey yüzleri nemli bir saha karakterindedir. Ganos dağları üzerindeki nemli orman sahası, yağış rejimi bakımından Akdeniz yağış tipinin, Karadeniz etkisiyle bozulmuş şeklindedir. Tekirdağ'ın yaz yağışları tipik Akdeniz istasyonlarının değerlerinden hayli yüksektir (Yaz yağışları oranı Tekirdağ'da -% 12.3'dür). Bu durum, Ganosların kuzey yüzlerinde yaz kuraklığının belirgin bir şekilde azaldığını gösterir. Yağışların sağanak karakterinde olmaması da bitki örtüsünün lehine bir durumdur.

Ganosların zirve kesimlerinde Temmuz ayı sıcaklıkları 18°C, büyük kısmında ise 18-20° C arasındadır. Ocak ayı ortalama sıcaklıkları 1° C'nin altına düşmez (Tekirdağ'da Ocak ayı ortalama sıcaklığı 4.3° C, Temmuz ayı ortalama sıcaklığı 23.4° C, yıllık ortalama sıcaklık 13.7° C'dir). Vejetasyon devresi esnasında ki bu yüksek sıcaklık değerleri bitkilerin hayati faaliyetlerini artırdığı gibi, Ocak ayında sıcaklığın 0° C'nin altına düşmemesi de bitki yetişmesine elverişli zemin oluşturur. Minimum ekstrem sıcaklıklar ve donlar vejetasyon devresi dışında ender olarak görüldüklerinden bitki hayatı üzerinde olumsuz etki yaratmazlar (Tekirdağ'da donlu günlerin %77'si kış aylarındadır. Tekirdağ'da vejetasyon devresi başındaki don oranı % 18, bitiminde ise % 5'dir).

Ganosların nemli ormanlar sahasında nispi nem yüksek değerlere ulaştığından, maksimum sıcaklıkların yarattığı olumsuz etkiler hafifler (Tekirdağ'da vejetasyon dönemi boyunca hiçbir ayda nispi nem % 65'in altına inmez).

Saha şiddetli rüzgarlara maruz kalmadığından, bu sahadaki nemli ormanlar rüzgarın kurutucu ve tahrip edici etkisinden büyük ölçüde zarar görmez (Tekirdağ'da rüzgarların % 81'inin hızı 6m/sn den azdır).

Ganoslar üzerindeki nemli ormanlar sahası bütünüyle kireçsiz kahverengi orman topraklarıyla kaplıdır. Orta derecede organik madde içeren bu toprakların pH değeri, yüksek yağış nedeniyle düşüktür ve toprak nötr reaksiyon verir. Bu husus besin maddelerinin bitkiler tarafından daha kolaylıkla alınmasını sağlar. Toprak suyu bakımından zengin, su tutma kapasiteleri yüksektir. Bu toprak sahaları sahip oldukları şartlar dolayısıyla özellikle kuzey yüzlerde yoğun nemli ormanların gelişmesine imkan vermiştir.

Eğer bugün Ganos Dağlarının kuzey yüzleri İstrancalar gibi geniş ölçüde kayın ormanlarıyla kaplı değilse, bu durum, birinci derecede kayınların tahribiyle ilgilidir. Kuşkusuz Ganos kütlesi İstrancalardan daha az nemli olduğundan, buradaki ormanlar ölçüsünde kendini yenileyememektedir. Yörede yapılan anketler, kayın ağacı kerestesinin özellikle sandalye üreticileri tarafından tercih edildiğini, dolayısıyla tahrip bu hususun önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu tahribata rağmen kayınların, burada varlıklarını hâlâ sürdürebiliyor olabilmeleri, deyim yerinde ise şahit tepelerin oluş sebeplerinden biri olan aşındır-

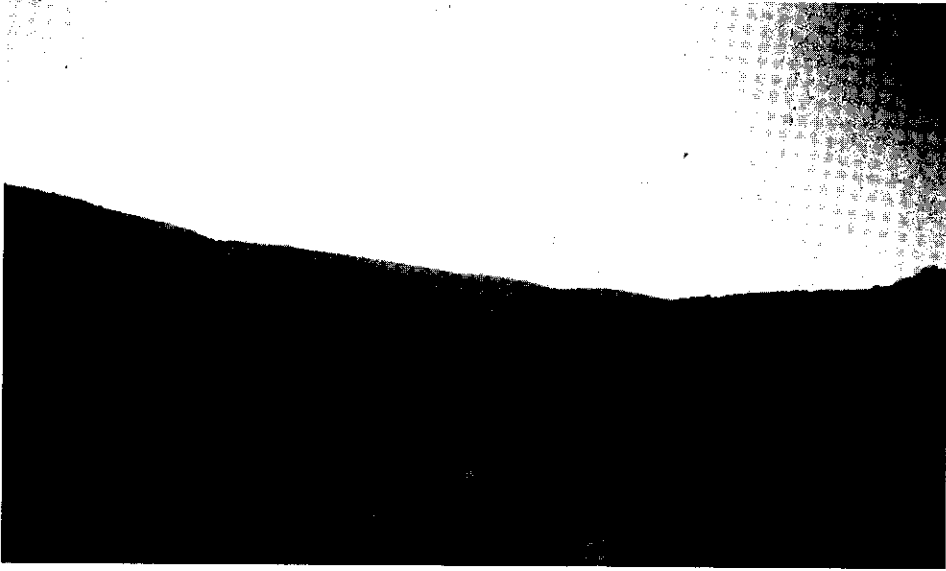
ma dalgası gibi, tahrip dalgasının henüz buralara erişememiş olmasının doğal bir sonucudur. Gerçekten bizim kayınları tespit ettiğimiz yerler, Ganosların ulaşılması son derece güç en sarp kesimleridir.⁶

Ganoslarda varlığı bugüne kadar bilinmeyen kayın toplulukları, bitki coğrafyası açısından kuşkusuz çok önemlidir. Her tabiat varlığı gibi buradaki kayınların da korunması, doğal ortamın yok olmaması açısından son derece önemlidir.

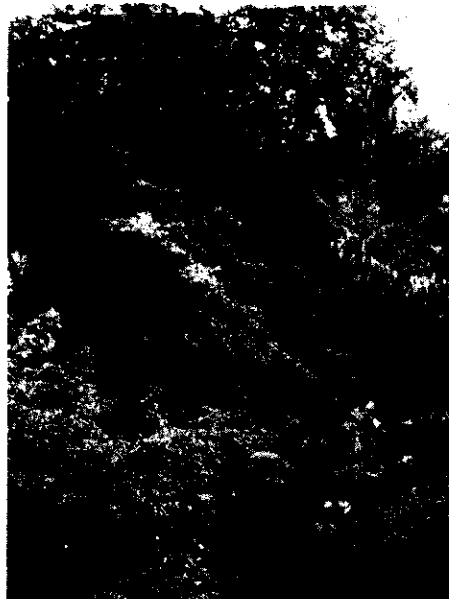

6- Köylülerin ifadelerine göre buradaki kayın sahasında yılanların varlığının sebep olduğu korku, kayınların tahribinde caydırıcı bir unsur olarak düşünülebilir. Bizi kayın sahasına götürmelerini istediğimizde köylülerin, bu gerekçe ile oraya gitmekten imtina etmeleri, düşüncemizde haklı olduğumuzun göstergesidir.

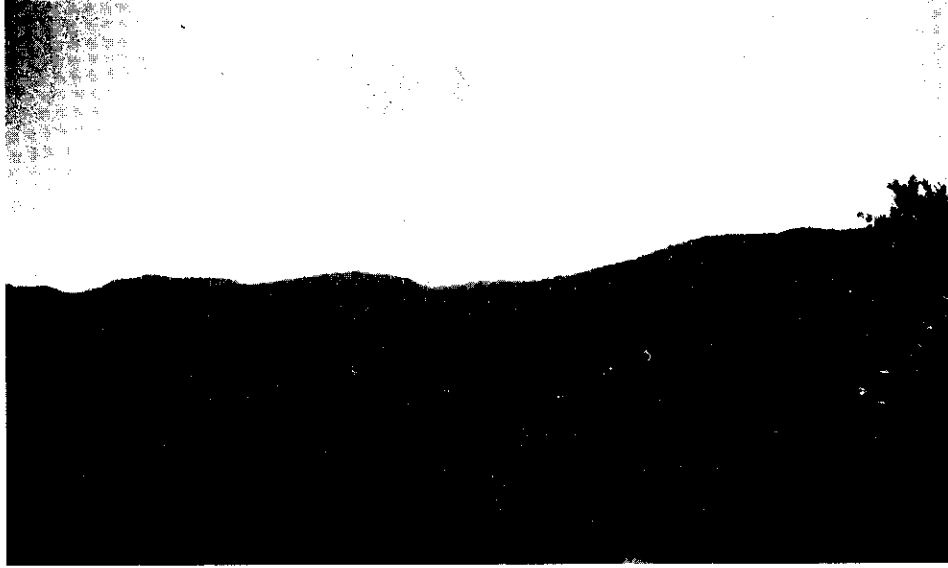

Foto 1- Kayınıdere'de kayının yayılış alanının karşıdan görünüşü.
Photo 1- The distribution of *Fagus orientalis* in Kayınıdere valley.

Foto 2- Kayınıdere'de kayının yakından görünüşü.
Photo 2- Near position of *Fagus orientalis* in Kayınıdere valley.

Foto 3- Kaledere'de kayının yayılış alanlarının uzaktan görünüşü.
Photo 3- The distribution of *Fagus orientalis* in Kaledere valley.

Foto 4- Kaledere'de kayının yakından görünüşü.
Photo 4- Near position of *Fagus orientalis* in Kaledere valley.

Kaynakça

- DÖNMEZ, Y. Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları. İ.Ü.Coğrafya Ens. Yay. No:102. İstanbul.
- DÖNMEZ, Y. Trakya'nın Bitki Coğrafyası. İ.Ü Yayın No 3601, Coğrafya Ens. Yayın No 51. İstanbul 1990.
- DÖNMEZ, Y. Bitki Coğrafyası. İ.Ü Yayın No 3319. Coğrafya Enstitüsü Yayın No 3213. İstanbul 1985.
- GÜNAL, N. Türkiye'de Başlıca Ağaç Türlerinin Coğrafi Yayılışları, Ekolojik ve Floristik Özellikleri. Çantay Kitabevi. İstanbul 1997.
- HERMANN, F. Die Pflanzendecke Des strands Gebirges 1934.
- MATTFELD, J. Die Pflanzengeographische Stellung Ostthraziens. Verhandlungen Des Botanischen Vereing Der Provins. Brandenburg 1929.

